

Öküz Mehmed Paşa'nın Kafkasya Seferi

Enes Ağar*

Özet

Karagümrüklü Türk bir aileye mensup olup 1583'de Enderun-u Hümayuna girerek burada iyi bir eğitim aldıktan sonra hızla devlet kademelerinde yükselmeye başlayan Öküz lakabıyla anılan Mehmed Paşa, III. Mehmed dönemine (1595-1603) kadar çeşitli devlet kademelerinde görev yaptıktan sonra I. Ahmed'in saltanatının ilk yıllarında Mısır Beylerbeyliğine atanmıştır. Burada başarılı bir yönetim sergileyen Mehmed Paşa, ikinci vezirlik rütbesiyle Kaptan-ı Deryalık görevine getirilmiş, Beyrut'ta düzeni sağlamasına rağmen aynı yıl İspanyol donanması karşısında yedi gemi kaybederek yenilerek gözden düşmüştür. Ancak Nasuh Paşa'nın ölümüyle zaten kâht-ı rical olarak bilinen bir dönemde Mehmed Paşanın hizmetlerine hâsıl olmuş ki bu defa Şah Abbas'ın Osmanlı Devletine karşı hasmane tavırlarını sona erdirmek için İran seferine memur edilmiştir. 22 Mayıs 1615 günü İstanbul'dan Üsküdar'a geçişle başlayan Kafkasya Seferi'nde yöredeki şerirleri tedip ederek ilerleyen Mehmed Paşa Konya-Halep üzerinden takriben bir yıl sonra Erzurum'a ulaşacak oradan da gerekli tedbirleri aldıktan sonra Şah Abbas'ın üzerine yürüyecektir. Bu arada on yılı aşkın süredir dönmesine izin verilmeyen Osmanlı elçisi, yanında Şah Abbas'ın temsilcisi olduğu halde İstanbul'a intikal etmiş bulunuyordu. Ancak yapılan görüşmeler sonuç vermeyecek ve Mehmed Paşa emrindeki kuvvetlerle Revan önlerinde görülecektir. Aynı zamanda Öküz Mehmed Paşa'nın Kafkas seferi olarak bilinen Revan'ın seferi şehrin şiddetle kuşatılmasına rağmen belirgin bir başarı sağlanamamasıyla sonuçlanacaktır. Bu yüzden sadrazamlıktan azl edilen Mehmed Paşa bir müddet sonra II. Osman döneminde (1618-1622) tekrar sadrazam olarak atanmışsa da kısa zaman sonra bu görevinden de azl edilerek Halep beylerbeyliği rütbesiyle Suriye'ye gönderilmiş ve burada kısa bir süre sonra geride pek çok hayrat eser bırakarak vefat etmiştir. (1619).

Anahtar Kelimeler: Öküz Mehmed Paşa, Kaptan-ı Derya, Şah Abbas, İran, Revan

* Uzman, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, enes.agar@outlook.com. (ORCID ID: 0000-0003-2522-2593).

(Makale Gönderim Tarihi: 04.08.2017, Makale Kabul Tarihi: 27.10.2017)

Caucasian Campaign of Okuz Mehmed Pasha

Abstract

Mehmed Pasha, who is a member of a Turkish family from Karagumruk and who is known for his nickname of the Ox, started to move upwards in state ranks rapidly after receiving a good education by attending Enderun-u Humayun in 1583, was appointed to be the Governor of Egypt during the first years of the reign of Ahmed I after serving in various state ranks until the era of Mehmed III (1595-1603). Despite having a successful administration here, Mehmed Pasha was made the Admiral in Chief with the rank of second vizier; and despite restoring order in Beirut, he fell from the grace by losing seven ships to the Spanish navy in the same year. However, with the death of Nasuh Pasha and having this in an era already known as the kaht-ı rical, Mehmed Pasha was appointed to the Iranian expedition to end the hostile attitude of Shah Abbas against the Ottoman Empire. Mehmed Pasha, who marches forward by restoring the order in the countryside during the Caucasian Expedition that started with the marching from Istanbul to Uskudar on 22 May 1615, will reach to Erzurum through Konya-Aleppo approximately one year later; and then will advance upon Shah Abbas after taking necessary precautions. In the meanwhile, the Ottoman ambassador, who was not allowed to return for more than ten years, reverted to Istanbul despite the accompany of the representative of the Shah Abbas. However, the negotiations will not produce any results and Mehmed Pasha, together with his forces, will be seen around Revan. The Expedition of Revan, which is also known as the Caucasian Expedition of the Mehmed Pasha the Ox, will not result in any significant success although the city was heavily besieged. Mehmed Pasha, who was dismissed from the grand viziership for this reason, despite being reappointed as the grand vizier during the era of Osman II (1618-1622), was soon dismissed from this position again and sent to Syria with the rank of Governor of Aleppo; and passed away after a short time by leaving many charities and donations behind (1619).

Keywords: Mehmed Pasha the Ox, Admiral in Chief, Shah Abbas, Iran, Revan

Kaynaklarda Ođuz Mehmed Paşa olarak da tesadüf edilen, ancak umumiyetle "öküz" lakabı ile tanınan Mehmed Paşa,¹ 1568 tarihinde

¹ Bahse konu Paşa'ya bazı kaynaklara göre "Karagümruk'de öküz nalbantlığı yapan babası Kara Hüseyin Ađa'nın mesleğinden kinaye" olmak üzere bu lakap verilmiştir. bkz, İsmail H. Dâniřmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi III*, İstanbul 1972, s.262.

Enderun-u Hümayuna girmiş² burada iyi bir eğitimi müteakip önce “*ıçkiler kethüdalığı*”na sonra da “*silahıtarlık*” görevlerine getirilmiştir. III. Mehmed dönemine (1595-1603) kadar değişik görevlerde bulunan Mehmed Paşa, I.Ahmed (1603-1617) tahta geçtikten sonra Mısır Beylerbeyliğine atanmıştır. Mısır'da kargaşa yaratan askeri unsurlara karşı etkili tedbirler alan Paşa, aynı zamanda bölgede haksız yere reâyâ'dan vergi alınmasının önüne geçmiştir. O yüzden devrin bazı kaynakları tarafından “*İkinci Mısır Fatih*” olarak adlandırılmaya başlanmıştır.³ Bu başarılarıyla genç Padişah I.Ahmed'in dikkatini çekmiş ve 1611'de Kayserili Hüseyin Paşa'nın yerine ikinci vezir rütbesiyle Kaptan-ı Deryalığa getirilmiştir. Bu arada I.Ahmed'in kızı Gevheran Sultan ile evlendirilerek saraya da damat yapılmıştır.⁴

Kaptan-ı Derya olarak ilk önce Sayda ve Beyrut kıyılarında ayaklanan Ma'noğlu⁵ ailesini tedip ederek yörede düzeni sağlamıştır. Ancak 1614 da İspanyollar karşısında yedi gemiyi kaybetmesi üzerine gözden düşen Mehmed Paşa, *Kaptan-ı Deryalıktan* azledilmiş⁶ fakat vezir olarak görevini sürdürmüştür. Aynı yıl Nasuh Paşa'nın vefatı⁷ Mehmed

² Mehmed Paşa'nın Türk bir aileye mensup olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Enderun-u Hümayuna girmesini izah zorlaşmaktadır. [Bkz, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/2*, Ankara 2012] Ancak bu dönemde Osmanlı devletinin dâhili teşkilatında bir takım yozlaşmaların olduğu da bilinmektedir. bkz, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/1*, Ankara 2012, s.119.

³ Öküz Mehmed Paşa'nın Mısır'da ki faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz, Mehmed b. Mehmed er-Rumi, *Nuhbetü't-Tevârih ve'l Ahbar*, (nşr., A. Sığırılı), İstanbul 2000, s.33.

⁴ Gevheran Hatun, I.Ahmed ile Kösem Sultan'ın kızıdır. “At Meydanı'nda İbrahim Paşa Saray'ında Vezir Kaptan Mehmet Paşa'nın nişanı çok büyük eğlenceler ve gösterilerle kutlanmış sağdıç Vezir Ahmed Paşa önderliğindeki kuyruk eski saraya kadar uzanmıştır.” Bu düğünün ayrıntılı tasvirini için bkz., *Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi* (nşr., Ziya Yılmaz), Ankara 2003, s.597; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, (nşr., N. Akbaylar), İstanbul 1996, s.29.

⁵ Lübnan'ın güçlü Dürzi ailelerinden biri olan Ma'noğulları'nın kaynaklarda hanedan gibi gösterilmesi yanlıştır. Bu aileye mensuplarının en üst düzeydeki konumu sancak beyi statüsündedir. Bu dönemde ailenin başında bulunan Fahreddin kısa sürede nüfuzunu arttırarak bölgedeki Dürzi emirleri arasında sivrilmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve Safevi Devletleri ile yaptığı savaşları fırsat bilen bu sergerde Mehmet Paşa'nın denizden Nasuh Paşa'nın da karadan gerçekleştirdiği harekât sonucunda bu kişi bir Fransız gemisiyle İtalya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz, Feridun Emecen, “Fahreddin Ma'noğlu”, *DİA*, XII, s.80vd.

⁶ Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfâri'l-Bihâr*, İstanbul 2007, s.125.

⁷ Kaynaklarda Nasuh Paşa'nın normal bir şekilde vefat etmediği ve öldürüldüğü yönünde kayıtlar mevcuttur. Ancak niye ve neden öldürüldüğü hakkında türlü

Paşa'nın önünü açmış ve *Sadrazamlığa* atanmıştır. O sırada İran'a hâkim olan Şah Abbas'ın⁸ Osmanlılara karşı geliştirdiği politikalarda yarattığı rahatsızlığı⁹ önlemek için Safeviler nezdine gönderilen İncili Mustafa Çavuş'tan¹⁰ bir haber alınamaması, Şah Abbas'ın taahhüt etmiş olduğu vergiyi 1612 yılından sonra Osmanlı başkentine göndermemesi¹¹ ve daha başka bazı sınır anlaşmazlıkları¹²üzerine I.

rivayetler mevcuttur. Bunlardan biri "Selefi Kuyucu Murat Paşa'yı zehirlettiği ve kul taifesinin nefretini kazandığı" [bkz, Naima Mustafa Efendi, *Naima Tarihi II* (nşr., Zahuri Danışman) İstanbul 1968, s.416-417] "Bir diğer rivayet ise İran'la yapılan antlaşmada gizlice İran'ı tuttuğudur" [bkz. Mustafa Safi'nin *Zübdetü'l Tevârih II*, s.319vd.] Ancak Koçi Bey yazdığı risalesinde "Derviş Mehmed Paşa ve Nasuh Paşa gibi cesur yiğit, mert ve bahadır nice sadık vezirlere, bazı garaz sahipleri nice iftiralara ederek "haşa sümme haşa saltanat-ı aliyye'ye suikastı vardır" diyerek padişahın gazabına uğrattılar." bkz, Koçi Bey, *Koçi Bey Risalesi* (nşr., Zuhuri Danışman), İstanbul 2007, s.43vd.

⁸ "Şah Tahmasb'ın torunu ve Muhammed Hüdabende'nin oğludur. II. İsmail'in ölümü üzerine, Türkmen emirleri tarafından tahta çıkarıldı. Tahta çıktığında içte ve dışta çeşitli meselelerle karşı karşıya kalan Şah Abbas. önce Türk emirlerin nüfuzunu kırarak hakimiyeti için tehlikeli olabilecek kişileri bertaraf etti. Osmanlı Kapıkulu Ocakları'nı örnek alarak bir ocak kurdu. Kırk iki yıllık saltanatında devletin kaybettiği toprakları tekrar almıştır." bkz, Faruk Sümer, "Abbas I." *DİA, I*, s.17-19.

⁹ Şah Abbas'ın politikası ekonomik çıkarları korumak için Avrupalılar ile dostluk kurmak ve özellikle Osmanlı Devleti aleyhinde kışkırtmak; diğeri ise, İranlıları Avrupa stilinde eğiterek düzenli bir ordu kurmak ve o zamana kadar İran'da olmayan ateşli silahları temin etmektir. Şah Abbas, Antony Shirley'in teklifini hemen kabul ederek bir elçi ile birlikte Avrupa'ya gönderdi. İran padişahı siyasi planlarının başlangıcı olan bu yolculuğa çok önem veriyor ve sonucunu o derece ümitle bekliyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz, Nader Nader Nejad, *XVI. Asırda İran Kaynaklarına Göre Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1502-1590, 1620)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi) Erzurum 1986, s.119.

¹⁰ "Kimliği hakkında bilinenler çok sınırlı olup bunların bir kısmı da yakıştırmadır. Asıl adının Mehmed veya Mustafa olduğu XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı sanılmaktadır. İncili Çavuşun iyi bir öğrenim gördüğü. Arapça ve Farsça bildiği, zeki, olgun. Hazır cevap bir siyaset ve devlet adamı olduğu kaynaklarda zikredilir. Sarayda eğlenceli tavırları ve fıkralarıyla sevilmiştir. İlk defa Süleyman Tevfik tarafından İncili Mustafa Çavuş'un fıkraları derlenmiştir. [bkz., Nurettin Albayrak, "İncili Çavuş", *DİA, XXII*, s.277vd.]

¹¹ "İki sene boyunca Şah Abbas yüz yük harir (İpek) ve yüz yük emsalsiz emtia göndermeğe taahhüt etmişken iki sene sonra mürur edip göndermemiştir." [bkz, Tarih-i Peçevi II, s.343] Zaten Osmanlı sarayı içerisinde hem yapılan anlaşmaya uyulmaması hem de Safevilerin tehlikeli hareketlerinden dolayı bir sefer düzenlenmesi gerektiği düşünülmekteydi.

¹² Şah Abbas'ın özellikle Azerbaycan bölgesini ata toprağı sayıp hak iddia etmesinden dolayı Osmanlı Devleti'ne Emirgüne Han tarafından mektup gönderilmiştir. Mektupta

Ahmed'in emriyle Damat Mehmed Paşa İran üzerine sefere memur edilmiştir.

Şah Abbas tahta geçtiğinde Osmanlı Devleti'nin düzenli ordu gücünü ve bu devlete karşı yapılacak savaşın zorluklarını bildiği için İran ordusunu hızlı bir şekilde modernize etmek istemişti. 1598 yılında bir grup maceracıyla Avrupa'dan İran'a gelen Sherley kardeşler Kazvin'de Şah Abbas'ın huzuruna çıkmıştır. Sherley kardeşlerin yanında top dökme ve mermi yapımında mahir kişilerin bulunması¹³ Şah Abbas'a hayal ettiği güçlü bir orduyu teşkil etme fırsatı vermiştir. Onun için kaynaklara göre bu sefer için Öküz Mehmed Paşa'nın emrine 100.000 kişilik bir ordu verilmiştir.¹⁴ Ayrıca Kırım Hanı'na da bir nameyle sefere çıkılacağı bildirilerek bir miktar asker ile destek vermesi emredilmiştir.¹⁵

1555 Amasya anlaşmasına göre Ahıska'nın Safevi toprağı olduğu savunuluyor sadece birkaç padişah döneminde Osmanlı'nın elinde bulunduğu anlatılıyordu. [bkz, Özer Küpeli, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, İstanbul 2014,s.94] Mektup Osmanlı Devleti'nde ciddi anlamda itirazlara sebep oldu ancak bu dönemde Sadrazam Nasuh Paşa'nın vefatından dolayı Emirgüne'ye gerekli cevap biraz geç verilecektir.

¹³ Kaynaklarda bu kişilerin kimliği hakkında her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Abbas'ın onlardan bir topçu sınıfının teşkilini istediği, buna karşılık Silah yapımında mahir kişiden Topçu Sınıfı kurmasını istemiştir. Ancak bu teklifine karşılık Sherley kardeşlerin de Avrupa devletleri ile dostluk kurmak ve onlarla Osmanlı İmparatorluğu aleyhine ittifak yapmaya teşvik ettikleri görülmektedir. Bkz, Nader Nader Nejad, *XVI. Asırda İran Kaynaklarına Göre Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1502-1590, 1620)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,(Basılmamış Doktora Tezi) Erzurum 1986, s.119.

¹⁴ "On pâre bedolaşkanın mühimmâtları tedarük olunup ve yuvalaklar ve sâyir levâzımların sipâriş ettiler. Ba'dehu cebehâne, kal'a-kub bedoloşko on, kundak yirmi mühimmâtları ile yirmi bin dâne bedoloşko ve komena palamarları,on beş ve salya palamarı yirmi ve resen-i tire bin ve dingil-i timür on ve kundak tekerlekleri kırk, cem'i mühimmâtları ile barut kantar üç bin ve rişte-i penbe kantar iki yüz ve beş bin kazma,kürek ve yüz döşeme tahta ve iki yüz meteris tahtası ve pomağa ve matkab ve kemâne ve küskü ve balta ve neccâr âleti on dört sanduk ve kalkan-ı Rumeli iki yüz ve tüfeng bin ve toplara ön tekerleği kırk ve ham demür yüz kantar ve demürcü neferâti ve mi'mârlar ile neccârlar ve seng-tırâşân ve revgan-ı zeyt ve revgan-ı bezir ve revgan-ı şir ve revgan-ı nefî güğümlemler ve mismar envâ'ından on sanduk ve sâyir mühimmâtlar defterde masturdur.Nihâyet bu kadar işâret olunduğu eğer Revan Kal'ası mühimmâtların beyân etmek lâzım ve mühimm olsa zikr olunanların iki katı lâzımdır.Ve bunlardan gayri hazine bin yük akça ancak kifayet eder." b kz, *Topçular Kâtibi..*, s.634vd.,

¹⁵ Joseph Von Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, İstanbul 2013, s.75

Vezir Mehmed Paşa orduyla beraber 22 Mayıs 1615 günü Üsküdar önlerine gelmiş burada Sultan I.Ahmed 'in elinden Sancağ-ı Şerifi teslim alarak Maltepe'de kurulan otağ-ı hümayuna geçmiştir. Burada seferden önce âdet üzere tertip edilen büyük ziyafetleri müteakip Mehmed Paşa yola çıkmıştır.¹⁶ Konya önlerine ulaşan Osmanlı ordusu bir müddet burada konaklarken Mehmed Paşa da Anadolu ve Karaman Beylerbeylerine ertesi yıl bahar ayında askerleriyle birlikte Erzurum ya da Akşar sahrasında bütün askerleriyle birlikte hazır bulunmaları talimatını verdikten¹⁷sonra Adana üzerinden hızla Haleb'e ulaşmıştır.¹⁸ Bunun üzerine durumun ciddiyetini kavrayan Şah Abbas, henüz Ordu Üsküdar'da iken uzun bir süredir dönüşüne müsaade etmediği Elçi İncili Mustafa Çavuş'u yanında Safevi elçisi olduğu halde çeşitli hediyelerle İstanbul'a göndererek mevcut durumunu korumak istemiş ve barışı devam ettirmek arzusunu beyan etmiştir.¹⁹

İncili Mustafa Çavuş ile birlikte muhtemelen 1615 yılı baharında İstanbul'a ulaşan Safevî elçisi Kasım Bey sadece bir yıllık vergiyi ödemiş, bu da Osmanlı Devleti'ni tatmin etmemiştir. Dolayısıyla İran elçisi yedi kule zindanlarına kapatılırken ordunun hareketine hız vermesi kararlaştırılmıştır.²⁰

7 Ağustos 1615'de Halep yakınlarında ki Gökmeşdan'a Orduğâhını kuran Mehmed Paşa kışın yaklaşması sebebiyle daha ileri gidemeyip askerleri kışlaklara göndermiş bahar ile beraber harekete geçmeyi uygun bulmuştur. O arada Şah'a gözdağı vermek için Kerkük Beylerbeyi Kayış Mehmed Paşa ile Musul Beylerbeyi Zülfikar Paşa'ya Bağdat'ın

¹⁶ *Topçular Kâtibi..*, s.637.

¹⁷ Mehmed Paşa, Konya'da Anadolu Beylerbeyisi Tekeli Mehmet Paşa, Karaman Beylerbeyisi Mümin Paşayla görüşerek onlara "Evvel baharda cemi'i sancıkların ile Erzurum Sahrası'nda ve yahut Akşar Sahrası'nda hazır olasız." emrini verecektir. Bkz, *Topçular Kâtibi*, s.637.

¹⁸ *Topçular Kâtibi..*, s.638.

¹⁹ "Serdar Halep'e dâhil olduktan sonra Acem elçisi dahi İstanbul'a vasil oldu. Lakin asla itibar ve iltifat olunmayıp bir mahalde kondurulup mutad üzere levazımı görüldü ve bir sene kadar unutulmağa terk olunup ne namesine bakıldı, ne hediyeleri makbule geçti." Bkz, *Naima II*, s.678.

²⁰ Cihat Aydoğmuşoğlu, *Şah Abbas ve Zamanı (1587-1629)*, Ankara 2012, s.161.

doğusunda Hamedan Hâkimi Hüseyin'in idaresinde bulunan Safevî hâkimiyeti altındaki topraklara akınlar yaptırmıştır.²¹

Şah Abbas, Nasuh Paşa döneminde Osmanlı ile barışı sağladıktan hemen sonra Kafkaslara yönelmiş ve Safevî sarayında yetişen Kakheti Hâkimi Tahmures ile Kartlı Hâkimi Luarsab'ın üzerine yürümüştür. Safeviler karşısında şansları olmadığını anlayan bu prensler bir diğer Gürcü Prensi olan Başiaçık Gürgin Han'a sığınarak Osmanlı Devleti'nin himayesini istemişlerdir. Şah Abbas, önceden yapılan anlaşma neticesinde Gürgin Han'dan kendine sığınanları vermesini talep etmiş ise de onun işi ağırdan alması üzerine Gürcistan'a ordu sevk etmek zorunda kalmış, bu durum da Osmanlı Devleti'nde tedirginliğe yol açmıştır. Ortamın gerildiğini anlayan Şah Abbas, Nasuh Paşa'ya mektup göndererek yapılan işin Safevilere tabii Gürcü Prenslерinin tedibi olduğunu bildirmiş ise bu tedirginliği giderememiştir.²²

David Han komutasındaki Safevi ordusu Kakheti bölgesine girmiş ise de bir müddet sonra çevresindeki kızılbaşları katlederek Tahmures ile birlikte hareket etmeye başlamıştı. O sırada üzerlerine gönderilen yeni Safevi kuvvetlerini bozguna uğratan müttefikler bu defa bir mektupla Mehmed Paşa'ya müracaat ederek Demirkapı'nın kontrolünün kendi ellerine geçtiğini, dolayısıyla Kırım Han'ın buradan emniyetle Kakheti bölgesine ulaşabileceğini bildirdiler.²³ Bunun üzerine bizzat harekete geçen Osmanlı Sultanı I. Ahmed, Kırım Hanı Canibek Giray'a²⁴ baharın yapılacak olan Revan seferine destek için Demir Kapı üzerinden Şirvan'a taarruz etmesini emretmiştir.²⁵ Ancak Kırım Hanı bu isteği yerine getirmekte "ayak sürüyüp" yavaş hareket edince süratle harekete geçen Safevi kuvvetleri ani bir taarruzla Gürcistan'da isyan içerisinde bulunan bölgeleri tekrar itaat altına alarak güçlü bir şekilde Şirvan'a yerleşmiştir.²⁶

Safevilerin tekrar Şirvan'a yerleşmeleri zaten isteksiz olan Canibek Giray'ı iyice ürkütmüştür. İstanbul'dan tekrar emir gelmesinin ardından

²¹ *Topçular Kâtibi*, s.639.

²² Bkz, İskender Münşi, *Târih-i Âlem-ârâ-yı 'Abbâsi II*, s.875.

²³ Bkz, Özer Küpeli, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, İstanbul 2014, s.98.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz, Halim Giray, *Gülbün-i Hânân*, İstanbul 1874, s.42.

²⁵ Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, s.74.

²⁶ Münşi, *a.g.e.*, s.900vd.

Kırım Han'ı karayoluyla değil de deniz yoluyla Trabzon üzerinden bölgeye geçmek istediğini bildirmesine rağmen bu isteği I.Ahmed tarafından sert bir şekilde red edilmiş karayoluyla gitmesi tekrarlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin baskılarına dayanamayan Canibek Giray, kardeşi Fetih Giray kumandasında 20.000 kişilik bir orduyu Demir Kapı üzerinden Şirvan'a sevk etmiş ise de beklenen sonuç sağlanamamıştır. Zira bu kuvvetler 10 Eylül 1618'de Tebriz ile Erdebil arasında yer alan Seray ovasında, Kırık köprü mevkiinde Safeviler tarafından pusuya düşürülmüş ve Ceng-i Sahra-yı Serav diye anılan savaşta Şah I. Abbas'ın öncüleri karşısında ciddi bir yenilgiye uğratılmıştır. Esasen Kırım Han'ının ganimet hırsıyla Defterdar Baki Paşa'nın tavsiyesinin aksine gerekenden hızlı hareket etmesi yüzünden bütün ordu yorgun düşmüştür. Böyle bir ordunun sonucu belirleme imkânı bulunmamaktaydı. Ona rağmen Kırım kuvvetlerinin akıbetinden haberdar olan Serdar Halil Paşa'nın süratle hareket edip Erdebil'e bir konak mesafeye kadar ilerleyerek gerçekleştirdiği manevra bahse konu kuvvetlerin tamamen imhası ile tam bir bozgun yaşanmasının önüne geçmiştir.²⁷

16 Nisan 1616 günü Mehmed Paşa, planladığı gibi otağını tekrar Gökmeşdan'na kurmuş ve ordu toplanmaya başlamıştır. Mühimmatlar da Gökmeşdan'na getirilmiştir.²⁸ Gökmeşdan'ndan ayrılışı sırasında Bağdat Beylerbeyi Mustafa Paşa ve Seyyid Han'ı Nihavend'e gönderen Mehmed Paşa 20 Mayıs'ta Erzurum'a gelmiştir. Burada birkaç gün geçirdikten sonra uzun yıllar harap halde olan Kars kalesine 5 Haziran'da ulaşmıştır.²⁹ Safevi sınırında stratejik bir konuma

²⁷ Mehmed Paşa'nın Canibek Giray'a gönderdiği mektup için bkz, Feridun Bey, *Münşe'âtü's-selâttin*, s. 114; Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, s.75.

²⁸ "Ve topları cephaneyi Gök-Meydanında dizdiler. Ve yeniçerilerin meşk-ü musluk ve sayır levazımların görüp ve Asitane'den sipariş olan mühimmatları kadirğa ile Payas İskelesi'ne dahil olup, ba'dehu Halep Şehri'ne getürdüler ve on bin şahi ve miyane yuvalakları cephaneye teslim ettiler." *Topçular Kâtibi...*, s.641.

²⁹ 1583 yılları ortalarında Osmanlı hâkimiyetine giren Revan'da şehri ele geçiren Ferhad Paşa bir kale yapımına başlamış ve nihayete erdirmiştir ancak Revan Osmanlı Devleti'nin elinde uzun süre kalmamış, Şah Abbas 1603 yılında yaptığı seferle Revan'ı geri almıştır. [bkz, Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-Elleri'ni Fethi*, Ankara 1998, s.345-346.] Şah Abbas'ın Kars kalesini ele geçirmesi ve orayı tarumar etmesini Naima "Yolunu şaşırılmış Şah'ın eli Kars kalesini harap etmişti." şeklinde izah etmiştir. [bkz, *Naima II*, s.684.] Katip Çelebi ve Naima'ya göre Kars kalesine varış tarihi Cumâdel-ûla

sahip olan Kars kalesi bir haftalık çalışmayla eski haline döndürülmüştür. Kaleye dizdar ve kullar tayin edildikten sonra Haziran ayı sonlarında Revan'a doğru harekete geçilmiş, 11 Eylül'de Revan şehri önlerine ulaşmıştır.

Osmanlı ordusu Revan önlerine ulaştığında Şah Abbas önceden Nahçıvan'a gelmiş³⁰ ve Revan kalesini iyice tahkim etme fırsatını bulmuştu. Revan süratle kuşatılırken Karnıyarık Kalesi hâkimi Şahkulu Melilanoğlu Gazi Bey isyan ederek Safevileri zora sokmuştu. Nitekim bu isyanı bastırmak için kuvvet ayırmak zorunda kalan Şah Abbas, Tebriz valisi Pir Budak Han'ı bu işle görevlendirilmiştir.³¹ Bunun üzerine Gazi Bey'in Van Beylerbeyi Tekeli Mehmed Paşa'dan istediği yardım sayesinde, 5.000 kişilik bir kuvvete sahip olan Pir Budak Bey, Salmas yakınlarında mağlup edilerek öldürülmüştür.³²

Kuşatmanın başladığı gece üç koldan metrisler kazılmış bunlara dokuz topla Rumeli Beylerbeyi Davut Paşa, dokuz topla yeniçeri ağası, on iki topla Diyarbakır beylerbeyi yerleşmiş ve Revan kalesini top atışına tutmuşlardır.³³ Yirmi gün boyunca surlar mütemadiyen dövülmüştür. Ancak bu süre zarfında toprak malzemeyle inşa edilmiş olmasına rağmen Revan kalesi bir türlü ele geçirilememiştir. Bunun da sebebi kalenin çabuk ele geçirilebileceği düşüncesiyle yeterince topun getirilmemiş olması³⁴ ve açılan gediklerin Safeviler tarafından hızla kapatılmasıdır. O arada çevrede dağınık vaziyette konuşlanan Safevi kuvvetlerinin geceleri yaptıkları ani baskınlar da Osmanlı kuvvetlerini iyice yıpratmıştır. Esasen Revan kuşatması başladığı sırada Gökçeğöl mevkiinde Alakis Deresine ordugâhını kuran Şah Abbas Osmanlı kuvvetlerinin işe ve ikmal yollarını kesmek üzere harekete geçmiştir.

'nın evâhiridir. [bkz. *Fezleke I*, s. 375; *Naima II*,s.683] Kalenin tamiri için Ardahan ve Ahıska'dan reaya gelmiştir. Gün meşaleler ile ışınlanıp ve mehterler ile şenlik ettiler. Ve kapuları tedarük edüp ve yarar külleler ve bedenler ile müzeyyen ve iç kalasın çevirüp ve cami'i mamur edüp ve evler ve odalar tamir ettiler." bkz, *Topçular Kâtibi..*, s. 642.

³⁰ Bkz, *Naima II*, s.684.

³¹ Özer Küpeli, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, İstanbul 2014,s.101.

³² "Bin kadar baş ve beş yüz kadar esir alıp orduya getirüp bundan sonra Tekeli Paşa, büyük şöhret buldu." bkz, *Naima II*, s.684.

³³ *Topçular Kâtibi..*, s. 642.

³⁴ Bkz, Mehmed b. Mehmed er-Rumi, *Nuhbetü't-Tevârih Ve'l Ahbar*, (nşr., Abdurrahman Sığırlı), İstanbul Üniversitesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2000, s.655.

Bunun üzerine zor duruma düşmek istemeyen Mehmed Paşa kuvvetlerinden büyük kısmını muhasarayla görevlendirirken küçük bir grubu da Safevilerin bu neviden faaliyetlerini engellemek üzere harekete geçirmek zorunda kalmıştır.

Yapılan saldırılarda kalede açılan gediklerin hemen kapatılması, yine lağımcıların bir türlü kale surlarını patlatamaması artık Osmanlı ordusunda genel taarruz fikrinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³⁵ Osmanlı ordusunun genel taarruzuna dayanamayan Safevi ordusu gedikleri kapatmakta yetersiz kalınca “*Şahımızla görüşelim*” diyerek dört günlük mütareke istemek zorunda kalmışlardır.³⁶ Ama dört günlük mütarekeyi fırsata çeviren Safeviler kalenin tahrip olan yerlerini tamir etmiş açılan gedikleri de onarmıştır.³⁷ Bu durum fark edilince muhasara tekrar şiddetlendirilmiş ise de kışın yaklaşması ve o arada baş gösteren salgın hastalıklar muhasaranın sürdürülebilirliğini ortadan kaldırmıştır.

Osmanlı ordusu yeterli top getirmedeğinden aslında toprak olup çokta dayanıklı bulunmayan Revan kalesi muhafızların gayretiyle şiddetli bir direniş göstermiş, bu arada Osmanlı kuvvetlerinin iâşe ve ikmal yollarının kesilmesi tehlikesi belirince de Mehmed Paşa 5 Kasım 1616 da Erzurum’a çekilme emri vermiştir.

Sonuç

Seferin ardından daha önce Safevilerin teklif ettikleri anlaşmanın pek çok hükümleri Osmanlı aleyhine tadil edilerek yeniden başlayan sulh müzakerelerinde esas alınmış ve iki Türk hâkimiyeti arasında fazla uzun sürmese de bir anlaşma dönemi ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Mehmed Paşa’nın Kafkasya seferini çok büyük bir başarı olarak görme imkânı bulunmamaktadır. Nitekim dönüş esnasında askerlerin taşımaya mecali kalmadığından topların bir kısmını Kars kalesine koyarak

³⁵ İskender Münşi ‘de eserine bu taarruzlarla günde 40-50.000 kadar Osmanlı askerinin kaleye saldırdığından bahsetmektedir.” Bkz, İskender Münşi, *Târih-i Âlem- ârâ-yı ‘Abbâsi II*, s.904.

³⁶ *Naima II*, s.685.

³⁷ *Naima II*, s.686.

Erzurum'a yöneldiği sırada baş gösteren şiddetli soğuklar pek çok askerin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur.³⁸

Ordu Erzurum'a ulaştığında Safevilerle sulh şartlarının müzakeresine başlanmış, görüşmeler sonunda daha önceki anlaşmada öngörülen hediye/haracın yarısının ödenmesi karşılığında aynı şartlarda anlaşma yenilenmiştir.³⁹ Yapılan antlaşmanın I.Ahmed'e bildirilmesi üzerinde Sarayda harekete geçen muhaliflerin etkisiyle Sultan, bu anlaşmayı onaylamadığı gibi hazineyi çok büyük zarara soktuğu gerekçesiyle Mehmed Paşa'yı da azletmiştir.⁴⁰ Mehmed Paşa'nın yerine Halil Paşa yeni sefer için görevlendirilirken I.Ahmed'in ölümü üzerine tahta çıkan II. Osman döneminde (1618-1622) yapılan görüşmeler sonunda, 28 Eylül 1618'de yeni bir anlaşma imzalanmıştır.⁴¹ Bu sırada Osmanlı yönetim kademelerinde kâht-ı rical durumu söz konusu olduğundan Öküz Mehmed Paşa kısa bir süre sonra tekrar Sadrazamlığa getirilecektir.

Mehmed Paşa'nın yeniden etkin bir konuma yükselmesi Saray ile çevresine hâkim olan ve çoğunlukla Arnavut kökenli devşirmelerden teşekkül eden muhalif devlet adamlarını harekete geçirmiştir. Bunlar Türk asıllı birisinin etkin bir görevde bulunmasını hazmedememiş⁴² olacaklar ki II. Osman'a Mehmed Paşa'yı azletmesi için zorlamaya başlamışlar ve netice de almışlardır. Bunun üzerine görevden alınan

³⁸Soğukla ilgili olarak "Soğanlı Yaylası'na geçüp, asker-i islam ziyade müzayaka ve şiddet-i şitalar olup bir ferdde çadır ve ağırlık kalmayıp, bir kile arpa on gurusave ve bir mahalde beşer guruşa ve kal'a altında üçer guruş ile alınurdu. İkişer guruşa da olmuştur. Yüz bin guruş hazine cem' olurdu eğer tedarük olan zahire fûruht olsa" b kz, *Topçular Kâtibi...*, s.646.

³⁹ *Naima II*, s.685.

⁴⁰ "Bu uğursuz senede faydasız savaştan nesne hasil olmayıp Mehmed Paşa bu kadar hazine ve asker ile varup Revan gibi bir toprak kaleyi almağa kadir olamayıp kaza-i ilahi ile sa'y ve emekleri cümle heba olduğunun haberi Asitaneye vusul bulup, vezir-i müşarüleyh damad Mehmed Paşa'nın su-i tedbirleri ve hizmetlerde taksiri padişah hazretlerinin malumu oldukta hatır-ı padişahi muğber olup, vezirlikten azlini arzu ettiler." [b kz, *Naima*, s.686.] Mehmed Paşa'nın Revan Seferi için hazineden 297.725.705 akça ordu hazinesi tahsis etmiş, sefer masrafları 290.615.304 akça olmuş üstelik Revan'da ele geçirilememişti. b kz, Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya*, İstanbul 2015, s.119.

⁴¹ b kz, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/2*, Ankara 2012, s.247vd..

⁴² Bu hususta geniş bilgi için b kz, İ. Hami Danişmend, *Türklük Meseleleri*, İstanbul 2006, s. 45.

Mehmed Paşa, aynı zamanda Halep'e nefyedilecektir.⁴³ Gerek bu gelişmeler gerekse yakalandığı hastalığın verdiği ızdırap bir buçuk yıl kadar sonra 1619'da, Mehmed Paşa'nın vefatıyla son bulmuştur.

Mehmed Paşa Halep'te kendisinin yaptırdığı Şeyh Ebubekir Zaviyesi civarındaki türbeye defnedilecektir. Hayatı boyunca görev yaptığı, uğradığı her yere sivil, dini, askeri pek çok inşaat ve tamir faaliyetlerinde bulunmuştur. Mehmed Paşa'nın Karagümruk'te yaptırdığı camii, çeşme, mektep, Ulukişla'da (Niğde) inşa ettirdiğı camii ile mektep, medrese, çeşme, Kuşadası'nda tesis ettiği kervansaray, Sakız ve Mısır'da yaptırdığı camiiler ve daha pek çok eser günümüze kadar ulaşabilme kabiliyetini göstermiştir.

Kaynakça

- Ak, Mahmut, "Öküz Mehmed Paşa", *DİA*, XXVII, İstanbul 2008.
 Albayrak, Nurettin, "İncili Çavuş", *DİA*, XXII, İstanbul 2000.
 Aydoğmuşoğlu, Cihat, *Şah Abbas ve Zamanı (1587-1629)*, Ankara 2012.
 Bilge, Sadık Müfit, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya*, İstanbul 2015.
 Çelebi, Kâtip, *Fezleke-i Kâtip Çelebi, I-II*, İstanbul 1286
 Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfârî'l-Bihâr, İstanbul 2007.
 Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1972.
 Türklük Meseleleri, İstanbul 2006.
 Emecen, Feridun, "Fahreddin Ma'noğlu", *DİA*, XII, İstanbul 1995.
 Feridun Bey, *Münşe'âtü's-selâttin*, İstanbul, 1858.
 Halim, Giray, *Gülbün-i Hânân*, İstanbul 1874.
 Hammer, Joseph Von, *Kırım Hanlığı Tarihi*, İstanbul 2013.
 Kırzioğlu, Fahrettin, *Osmanlıların Kafkas-Elleri'ni Fethi*, Ankara 1998.
 Koçi Bey, *Koçi Bey Risalesi*, (nşr., Zuhuri Danişman), İstanbul 2007.
 Küpeli, Özer, *Osmanlı-Safevi Münasebetleri*, İstanbul 2014.

⁴³ "İkinci sadaretinde sikke tashihiyle hazineyi rahatlatan Mehmed Paşa. Halil Paşa zamanında İnan ile yapılan müzakerelerde varılan sonuçların esas alındığı antlaşma akdini sağladı. Ancak daha sonra Kaptanıderya Güzelce Ali Paşa ile anlaşmazlığa düşünce II. Osman'ın da uygun görmesiyle görevden alındı." Mahmut Ak, "Öküz Mehmed Paşa", *DİA*, XXVII, İstanbul 2008, s.581-583.

Mehmed b. Mehmed Er-Rumi, *Nuhbetü't-Tevârih Ve'l Ahbar*, (nşr., Abdurrahman Sığırlı), İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.

Münşi, İskender, *Târih-i Âlem-ârâ-yı 'Abbâsi*, Tahran, 1382.

Naima Mustafa Efendi, *Naima Tarihi* (nşr., Zuhuri Danışman), İstanbul 1968.

Nejat, Nader, *XVI. Asırda İran Kaynaklarına Göre Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1502-1590, 1620)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1986.

Peçevi, İbrahim, *Tarih-i Peçevi II*, İstanbul, 1866

Safi, Mustafa, *Zübdetü't-Tevarih* (nşr., İbrahim Hakkı Çuhadar), Ankara 2003.

Sümer, Faruk, "Abbas I", *DİA, I*, İstanbul 1998.

Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, (nşr., Nuri Akbaylar), İstanbul 1996.

Topçular Katibi, *Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi Tarihi* (nşr., Ziya Yılmaz), Ankara 2003.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi III/1*, Ankara 2012.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi III/2*, Ankara 2012.